

ВСТУП

Есхатологія від початків християнства була суттєвою частиною євангельської проповіді. Як вчення про останні речі, есхатологія – не просто одна з тем догматичного богослов'я, а живе релігійне усвідомлення і переживання грядучих реалій, невід'ємна частина правдивого християнського життя. Людина, яка завжди перебуває в духовному пошуку, не може оминати питань про сенс свого життя, сенс існування всього людства, а також питання про майбутнє. Есхатологічні очікування для християн були природними у всі часи, бо будувалися на обітницях Спасителя про Своє Зновупришестя. Від перших слів Свого прилюдного навчання Ісус Христос звістив про початок нового часу: «Сповнився час, і Царство Боже близько; покайтеся і вірте в Євангелію» (Мр. 1:14). Останні слова воскреслого Ісуса Христа до Його учнів також несли обітницю Його присутності в Церкві: «Я з вами по всі дні аж до кінця віку» (Мт. 28:20). А останні рядки Святого Письма проголошують: «Так, приходжу скоро. Амінь, прийди, Господи Ісусе!» (Од. 22:20). Есхатологія пронизує весь Новий Завіт. Більше того, саме надія на Зновупришестя Христа є лейтмотивом всіх Книг Нового Завіту.

Питання очікування кінця світу, Зновупришестя Христа посідають важливе місце не тільки в богослов'ї, але й у житті окремої людини. Смерть, як і народження, належить до визначальних життєвих подій. Страх і надія перед обличчям смерті вимагають відповіді на внутрішнє питання про сенс нашого життя: до якої міри людина реалізовує свої можливості і покликання, чи, навпаки, губить їх у гріхах та упущеннях. Для християнської свідомості є природним давати духовну оцінку життєвим ситуаціям, які часто вплітаються в есхатологічний контекст. Однак надмірна концентрація на темі останніх часів може призводити до різних трактувань цієї тематики і, відповідно, до виникнення й поширення різноманітних есхатологічних течій релігійного характеру. До найтиповіших належать: свідки Єгови, адвентисти сьомого дня, мормони, що мають власне трактування Зновупришестя Христа та подій, які відбудуться після цього. Зручний привід для появи апокаліптичних спекуляцій дають різні круглі дати. Так, перед і під час 2012р. всіх інтенсивно «готували» до кінця світу; виробництво фільмів, написання книг і статей апокаліптичного жанру породили «культ-2012», який став невід'ємною частиною світогляду сучасної людини, в тому числі й християн.

Тому виходячи з актуальності даної тематики, метою цієї дипломної роботи є дослідити і представити питання Зновупришестя Христа, Страшного суду, смерті і воскресіння людей у світлі церковного вчення, вміщеного в іконі Страшного суду. Адже ікона є образним представленням Божого Одкровення, а в східнохристиянській традиції займає особливе місце. Нема храмів без ікон, та й у будинках християн ікона з давніх-давен займає почесне місце. Почитання Церквою ікон лежить у самій природі християнського благочестя і сягає початків християнства. В іконографії Церква виражає догмати віри, а сама ікона є зовнішнім вираженням внутрішнього досвіду життя у Святому Дусі. Ікона також виражає богословський, духовний, літургійний, аскетичний виміри церковної традиції. Вона є ключем до розуміння православного світосприйняття.

Для розкриття есхатологічного вчення Церкви в іконах ми використали праці таких авторів: Юстин (Попович), А. Цігенаус, Я. Креховецький, І. Іванчо, П. Євдокімов, А. Стрижев, Димитрій (Ярема), О. Мень, О. Шмеман, Макарій (Оксіюк), В. Лаба, М. Гелитович, І. Алфеев, А. Сидоров, М. Помазанський, Т. Шпідлік і М. І. Рупнік.

В основу дослідження ми поклали ікону Страшного суду, яка від самого початку свого написання служила Церкві засобом до виразнішого представлення есхатологічного вчення. Одним із яскравих зразків таких ікон є ікона Страшного суду із села Мшанця, яку ми й використали для нашої праці. Ця ікона вважається однією з найстарших пам'яток цього роду в Україні, а також є найповнішою за розкриттям цього сюжету.

З огляду на неадекватні розуміння і тлумачення есхатологічних питань, виражені, з одного боку, в байдужості й нехтуванні ними, коли смерть стає забороненою темою, а думка про власну смертність витісняється із свідомості, потойбічну надію підмінюють поцейбічним очікуванням. З іншого ж боку, питанням смерті приділяється надмірна увага, виражена в численних спекуляціях та апокаліптичних рухах. Тому ця праця могла б послужити для накреслення позитивної альтернативи зазначеним двом крайнощам.

Дана праця складається з трьох розділів. У першому проаналізуємо питання Зновупришестя Христа у Святому Письмі, зупиняючись зокрема на тематиці воскресіння мертвих та Страшного суду, і Зновупришестя Христа у Святих Отців Церкви.

Другий розділ присвячено іконі Страшного суду, а саме її історії та тематично-іконографічному сюжету. Також у цьому розділі ми розглянемо ікону Страшного суду у порівнянні з іншими есхатологічними іконами.

У третьому розділі ми проаналізуємо догматичне вчення Церкви про останні речі. Ми використали поділ есхатології на особисту і вселенську, якого дотримується більшість богословів. В особистій есхатології ми розглянемо питання смерті і посмертного шляху людини, особистого суду, пекла і неба. У вселенській есхатології ми зосередимо увагу на Страшному суді і преображенні творіння.

ВИСНОВКИ

Метою цієї дипломної роботи було поглянути на Зновупришестя Христа у світлі української ікони Страшного суду.

У першому розділі цієї роботи здійснено спробу з'ясувати закоріненість правди про Зновупришестя Христа в Христовій обітниці, згідно з якою створений Богом світ не завершиться беззмислово, фатально і безперспективно, а навпаки, увінчається оновленням та преображенням: «Побачив я небо нове і землю нову» (Од. 21:1). У Новому Завіті християнська есхатологія започатковується воскресінням Ісуса Христа.

Зновупришестя Христа у славі – це день спасіння і радості, коли старозавітній «День Ягве» стає днем Ісуса Христа. Необхідність смерті є передумовою для відновлення райської людини у воскресінні до нового життя. Страшний суд полягає у відповідальності людини за відмову від спасіння, дарованого в Ісусі Христі.

Ранньохристиянський світогляд щодо Дня Господнього сповнений надією і оптимізмом, дата цього Дня оповита таїною, відомою лише Небесному Отцеві. Перші обґрунтування есхатологічних питань були проведені апологетами Церкви в їхній полеміці з неоплатонівським баченням майбутнього як повернення в минуле і нове обертання колеса долі.

У другому розділі дипломної роботи досліджено формування ікони Страшного суду, початок якому поклало Боже Одкровення, вміщене у Св. Письмі і прокоментоване Отцями Церкви. Зокрема, візантійські отці описували Страшний суд як вияв Божої любові і милосердя, як остаточну можливість спасіння людства. Суд Божий, на відміну

від людського, шукає для людини виправдання, а не засуду.

Щоб глибше зрозуміти богословський зміст Страшного суду, ми звернулись до інших ікон есхатологічного змісту. У них, як і в іконі Страшного суду, Ісус Христос є центральною постаттю. Він же по-різному являє Свою славу – чи то у Преображенні, чи Зшесті до аду. Але це одне й те ж саме явлення Божої слави, котрою оновлюється все творіння.

У третьому розділі ми досліджували богослов'я ікони Страшного суду. Смерть після воскресіння Божого Сина стала «успінням» в очікуванні загального воскресіння.

Страшний суд започатковується після смерті і виражається в особистому суді, на якому Господь визначає подальший шлях душі людини, який у різних традиціях називається митарством або чистилищем. Коли людина, ступаючи на цей шлях, відмовляється від Бога, вона потрапляє у стан пекла, а коли обирає спільноту з Богом Отцем через Христа у Св. Дусі, то обирає небо, яке остаточно в преображенні стане новим творінням.

Наша дипломна робота є спробою дослідження богословсько-есхатологічних вимірів ікони Страшного суду. Вона є тільки невеликим фрагментом дослідження богослов'я цієї ікони, відображеного в українському іконописі. Однак ця ділянка богослов'я потребує подальших і більш детальних досліджень. Можливо, ця праця стане стимулом для нових досліджень, які можуть стосуватися, між іншим, ролі та значення ікони Страшного суду в житті християнина.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Боже Одкровення про Зновупришестя Христа	
1.1. Зновупришестя Христа у Святому Письмі.....	8
1.1.1. Воскресіння мертвих.....	11
1.1.2 Страшний суд.....	13
1.2. Зновупришестя Христа у Святих Отців Церкви.....	15
Розділ 2. Ікона Страшного суду	
2.1. Історія та тематично-іконографічна композиція ікони Страшного суду.....	26
2.1.1. Історія ікони Страшного суду.....	26
2.1.2. Тематично-іконографічна композиція ікони Страшного суду.....	30
2.2. Ікона Страшного суду на тлі інших ікон есхатологічного змісту.....	33
2.2.1. Ікона Воскресіння Христового.....	33
2.2.2. Ікона Преображення Господнього.....	37
2.2.3. Ікона Спаса у Славі.....	39
Розділ 3. Богослов'я ікони Страшного суду	
3.1. Смерть і воскресіння мертвих.....	42
3.1.1. Смерть.....	42
3.1.2. Воскресіння мертвих.....	45

3.2. Особистий суд, митарства, чистилище.....	47
3.2.1. Особистий суд.....	47
3.2.2. Митарства.....	49
3.2.3. Чистилище.....	51
3.3. Пекло і небо.....	53
3.3.1. Пекло.....	53
3.3.2. Небо.....	55
3.4. Страшний суд і преображення природи.....	57
3.4.1. Страшний суд.....	57
3.4.2. Преображення природи (нове творіння).....	59
Висновки.....	61
Додатки. Ілюстрації іконографічних творів.....	63
Список використаної літератури.....	66